

ÇINGİL: ESKİŞEHİR'DE KULLANILAN BİR NAZARLIK

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Nazarlık, "kötü gözlerin ve kıskançlık duygularının sebep olabileceği hastalıklardan, sakathıklardan koruyucu"⁽¹⁾ niteliği olduğuna inanılan, "Çoğu kez boncuktan yapılmış göz biçiminde bir nesnedir."⁽²⁾ Sedat Veyis Örnek "Nazarlığı" şöyle tarif ediyor: "Nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz duruma soktuğuna inanılan kumaş parçası, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisliği, deniz hayvanları kabuğu, eski para, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vb."⁽³⁾

Nazar değmesinden korkulan kişilerin başında loğusalar ve yeni doğan çocuklar⁽⁴⁾ gelir. Halk inanışına göre "loğusalık döneminde, özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde, ananın da, çocuğun da türlü zararlı etkilerden korunması gerekir."⁽⁵⁾ Bu dönemde loğusanın ve çocuğun "Albastı" veya "Kırk basması" hastalığından korumak için bazı önlemler alınır⁽⁶⁾. Kırk gün sonra, ananın ve çocuğun belli kurallara göre yıkanması şeklinde "kırklama" töreni yapılır. Boratav, bu törenin Kilis ve İstanbul yöresindeki uygulanış biçimini şöyle özetliyor: "Kırk hamamında çocuk, son kurna suyuna (veya son tas suyuna) bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanır."⁽⁷⁾ Karşılaştırma yapmak bakımından örnek olarak iki ilimizde daha bu işlemin nasıl yapıldığına değinmek istiyoruz: Urfa'da "40. gün anne ve çocuk hamama götürülür. Yıkanır, temizlenir. En sonunda bir tase su konur. Yaşlı bir kadın baş parmağını kırk kere suya sokar, çıkarır loğusanın başından bu suyu döker. Aynı işlemler çocuğa da yapılır. Kırklama esnasında anne ve çocuk beraber bulunabilir. Kırk dökülünce haram ve pislik dökülüp gitmiştir inancı

vardır."⁽⁸⁾

Gaziantep'te "kırklama", hamamda yıkanmanın son bölümüne deniyor. "Bunun için ebenin birlikte getirdiği bir kurt başı kurnanın içine konulur. Musluk açılır su akmaya başlayınca bir elin parmakları içine batırılır çıkarılırken birden kırka kadar sayılır. Bundan sonra bebek annesinin, kurt başı da bebeğin başı üzerinde tutularak kurnadaki su ile ikisi de çimdilir. (. . .) Ancak evdeki kırklama hamamdakinden farklıdır. Bunda anne çocuğu kucağına alır içinde su dolu bulunan bir kaba başka bir kapta ki sudan birden kırka kadar sayarak 40 kaşık döker. İkisi de bununla çimdilir."⁽⁹⁾

Biz de bu yazımızda Eskişehir yöresinde** nazara karşı iyi geldiğine inanılan ve "kırklama" da kullanılan "Çingil" adlı bir nazarlığı konu edineceğiz.

Çingil

Derleme Sözlüğü'ne⁽¹⁰⁾ baktığımızda, "çingil" sözcüğünün Türkiye'nin bir çok yöresinde tespit edildiği anlaşılıyor. Ancak çingil'in sözcük anlamı halk arasında değişiklikler göstermektedir: Çingil: Gelinlerin başörtülerine takılan pul dizisi (Bulkaz, Çivril - Denizli); Boncuk, nazarlık (Eskişehir, Bartın - Zonguldak, Sinop; Çengelli, Lüleburgaz - Kırklareli); Kalemin ucunu korumak için yapılan metal başlık (Sücutlü, Yalvaç - Isparta; Şihlar, Ulubey - Ordu); püskül, kuyruk (Ünye - Ordu) gibi anlamlara geliyor. Ayrıca "çingil çingil" (çingildama sesi), "çingil çitak" (takıp takıştırmış), "çingil-

lı" (saçaklı, parçalı veya demirden, bakırdan, gümüşten yapılmış süs eşyası) anlamındaki gibi türevler de üzerinde duracağımız nazarlığın mahiyetine açıklik getirecektir.

Sallandığında "çingil çingil" ses çıkaran nazarlık, "çingil çitak" bir görüntüm vermektedir. Aşağıda görüleceği üzere oldukça değişik parçalardan oluşmaktadır. Elimizdeki çingil 70 (+1) adet parçadan meydana geliyor. Parçalar çok çeşitlidir: 1 leylek bacağı (kemik), madeni düğmeler (13 adet), kemer veya ayakkabı tokaları (12 adet), delikli para biçiminde metal pullar (6 adet), kemer köprüsü (1 adet), kemik (1 adet), çeşitli anahtarlar (9 adet), boncuk (6 adet), porselen parçası (delikli) (1 adet), çeşitli deniz kabukları (8 adet), mühürler (3 adet), 1 yüzük, pirinçten çekmece tutamağı (3 adet) ve 1 adet pirinçten dökülmüş (kolye biçiminde) eski yazı. Tüm bu parçalar keten bir ipe dizilmiş durumdadır. Leylek bacağı kemiği yaklaşık bir karış boyunda olup, çingilin taşınmasında tutamak olarak kullanılmaktadır. Çingilin bunların ötesinde en önemli özelliği okunmuş olmasıdır.⁽¹¹⁾

Dikkat edilirse çingili meydana getiren parçaların, ayrı ayrı nazarlık olarak da kullanılan, leylek (pisliği yerine) bacağı, boncuk, eski para, deniz hayvanları kabuğu, (diğer bölgelerde yine kırklama da kullanılan) anahtar, mühür vs. gibi nesnelere olduğu görülür.

"Çingil" hangi hastalıklara karşı kullanılır:

Nazara (nazara geldikten sonra), sinir hastalıklarına ve sıkıntıya karşı iyi geldiğine inanılır. Ayrıca bebeğin, kırk günlük olunca yıkandıktan sonra durulanmasında (kırklanmasında) kullanılır.

"Çingil"ın kullanılışı:

Hamamda veya evde herkes kullanabilir. Hamama götürülmüşse, kurnanın altındaki temiz suyun biriktiği taşın içine, banyoda ise son durulama suyunun bulunduğu kabın dibine konur (ve durulama süresince içinde tutulur). Sonra suyun üzerinde parmaklar açılarak beşer

beşer sayılarla sekiz defa karışlanır. Böylece su kırklanmış olur ve bebek bununla durulanır.

Mukaddes Biçer, "Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Âdet ve İnançlar" adlı makalesinde⁽¹²⁾ çocuğun ancak kırk yamakayı bilen kadınlarca yıkandığından ve çingil'in adını anmadan, yıkama suyunda bulunması gereken "kırk çeşit nesne" den bahsetmektedir: "Yıkama suyunun özelliği, içerisinde kırk çeşit nesnenin olmasıdır. Bu nesnelere; altın, düğme, mavi boncuk, taş, yılan kemiği, yüksük, gümüş, leylek kemiği, demir, istirdiye kabuğu, balık kılçığı, ağaç kabuğu, kiremit v.b."⁽¹³⁾ M. Biçer bu satırların sonuna, diğer parçaların tam olarak hatırlanamadığı notunu düşmüştür.

M. Biçer'in nazarla ilgili olarak verdiği çeşitli pratikler arasında, "kırk çeşit nesne"nin kullanılışı bulunmamaktadır.⁽¹⁴⁾

Orhan Acıpayamalı, kapsamlı ve karşılaştırmalı etnolojik çalışmasında (15) kırklama pratiklerinin esasını su ile yıkanmanın oluşturduğunu belirterek şu bilgiyi veriyor: "Bazen suyun içine altın, küpe, gümüş, ustura, demir, yumurta, arpa, buğday, çakıl, gibi maddelerden bir veya bir kaç tane konur. Bu maddeler loğusa ile bebeğine, temasları ile haiz oldukları özellikleri aşılarlar. Altın ve gümüş zenginlik, demir kuvvet ve sıhhat, arpa ve buğday züriyet, çakıl sağlamlık nakleder (. . .). Bu pratiklere kırk defa tekrarlama motifi esasında hiçbir manası olmayan fakat, pratiğe heybet veriş bakımından önem kazanan bir halk buluşudur."⁽¹⁶⁾

Sonuç olarak; bu yazımızda tanıttığımız "Çingil" da hem nazarlıkta hem de kırklama pratiğinde kullanılan parçaların birlikte bulunduğunu görüyoruz. Çingil'in, sihrine inanılan değişik parçaları bir arada bulundurduğu ve taşıma kolaylığı sağladığı için tercih edildiği, parçaların hepsinin birlikte kullanılmasıyla da nazarlığın daha etkili olacağına inanıldığı düşünülebilir.

NOTLAR

***) Kaynak Kişi: Eskişehir Hacıalibey Mahallesi'nden Nigar Salgır, 54 yaşında (Çingirli, annesi Emine Azdiken'den devralmış), ilkokul mezunu.

1. Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul 1973, s. 146.
2. Boratav, P.N., a.g.e., s. 147
3. Örnek, S.V., Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 388, Ankara 1973, 50. Pertev N. Boratav, nazarlık olarak kullanılan diğer şu maddelerden söz ediyor: "Her halde göz biçiminde oldukları için, kabuklu hayvanların kabukları; kurt dişi; yeşil kahve; çitlembik ağacının kabuğu; iğde çekirdeği; kurt aşığı; şap. Bu nesnelere, zararlı bakışları kendi üzerlerine çekecekleri, ve böylece taşıyanları koruyacağı düşünülür." Boratav, P.N., a.g.e., s. 147.
4. Bkz. Örnek, S.V., a.y.
5. Boratav, P.N., a.g.e., s. 187.
6. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Cahit Güzelbey'in "Gaziantep'te Eski Töre ve İnançlar". Türk Folkloru Araştırmaları

- 1981/2, Ankara 1982 (s. 22-27) ve Zümrüt Nahya'nın "Urfa Doğum Gelenekleri". Türk Folkloru Araştırmaları 1983, Ankara 1984 (s. 78-79) künyeli yazıları.
7. Boratav, P.N., a.g.e., s. 188.
8. Nahya, Z., a.g.m., s. 78.
9. Güzelbey, C. C., a.g.m., s. 26.
10. **Derleme Sözlüğü III**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 211/3, Ankara 1968, sv.
11. Çingirli'nin hangi dualarla okunmuş olduğunu tespit edemedik. Büyüklerden okunmuş olarak devralındığı söylenmektedir.
12. Biçer, M., "Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Âdet ve İnançlar". Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1991, Ankara 1991, s. 8-14. Burada Eskişehir il merkezindeki doğum âdet ve inançlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi bulunabilir.
13. Biçer, M., a.g.m., s. 10.
14. Biçer, M., a.g.m., s. 12.
15. Acıpayamlı, O., **Türkiyede Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara 1974. "Kırklama" ve Türkiye genelinde "kırklama suyu"na konan maddeler için bkz. s. 93-96.
16. Acıpayamlı, O., a.g.e., s. 122.

SAYIN YAZARLARIMIZA ÖNEMLİ AÇIKLAMA

Bilindiği üzere, Millî Folklor Dergisi hiçbir kurum ve kuruluşun desteği olmaksızın yayını sürdürmektedir. Türkiye'de kültür dergilerine okuyucu ilgisinin hangi oranda olduğu ise sizlerin malumudur. Artan malf yükü okuyucu desteği ile karşılamamız mümkün olamamaktadır. Bu durumda ya yayını durdurmamız ya da yeni bir çıkış yolu aramamız kaçınılmaz hale gelmiştir.

Biz derginin kapanmasını istemiyoruz. Görüştüğümüz bu yazarlarımız da derginin kapanmaması için "fedakârlık"ta bulunabileceklerini belirttiler.

Böylece: Batı dünyasında esasen yaygın olarak kullanılan bir yola başvurarak, yazarlardan katkı payı almayı kararlaştırdık. Bu sayıdan itibaren dergimizde yazın yayınlanan her yazardan iki abonelik katkı payı alınacak ve iki dergi gönderilecektir.

Katkı payı tamamen gönüllülerin esasına göre uygulanacaktır. Yazıların yaygınlanması katkı payı ödenmesi şartına böyle olacaktır. Katkı payı ödemeyen yazarlara bir adet dergi gönderilecektir.

Sayın yazarlarımızın bizi anlayacaklarını ve desteklerini esirgemeceklerini ümit ediyoruz.